

Beynəlxalq hüququn getdikcə selektiv formada tətbiq olunduğu bir dövrdə bu gün Bakıda start götürən və martın 14-nə qədər davam edəcək XIII Qlobal Bakı Forumu bəşəriyyətin gələcək konfigurasiyasını müəyyən edən intellektual poliqona çevrilir. Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzi tərəfindən “Keçid dünyasında bölünmələrin aradan qaldırılması” devizi altında təşkil edilən platforma ilk regional təmaslardan bu günə qədər keçilən mürəkkəb yolu yeni strateji zirvəyə daşıyır.

Forum beynəlxalq sistemin mürəkkəb və qeyri-sabit keçid dövrünə təsadüf edir. Hazırda dünya nə tək qütblü, nə də tam formalaşmış çoxqütblü nizamda, qlobal siyasət daha çox qeyri-müəyyənlik mərhələsindədir. Böyük dövlətlər arasındakı rəqabət beynəlxalq münasibətləri yenidən formalaşdırmaqla genişmiqyaslı əməkdaşlığı məhdudlaşdıraraq qlobal gərginliyi idarə edən mexanizmləri zəiflədir. Prezident İlham Əliyev Qlobal Bakı forumlarının birində çıxışı zamanı bu mövzuya toxunmuşdu: “Dünya həqiqətən parçalanıb, hər yerdə

yüksəlsə də, siyasi əməkdaşlıq eyni temp-lə genişlənmir. Bu ziddiyyət beynəlxalq münasibətlərdə “strateji parçalanma” fenomenini daha da kəskinləşdirir. Məsələn, son illərdə qlobal hərbi xərclərin həcmi 2,4 trilyon dollara yaxınlaşaraq tarixdə ən yüksək səviyyəyə çatıb. Artım yalnız böyük güclərin rəqabəti ilə bağlı deyil. Regional aktorların təhlükəsizlik mühitində daha aktiv rol oynamaq istəyi beynəlxalq sabitliyi daha mürəkkəb formaya salır.

Bu gün həm XIII Qlobal Bakı Forumunun, həm də bəşəriyyətin verdiyi suallardan

Strateji yanaşmaların qovuşduğu ideya məkanı

XIII Qlobal Bakı Forumu bu gün öz işinə başlayır

ciddi çağırışlar var. Əslində, biz təhlükənin hökm sürdüyü vaxtda görüşürük.

Lakin bizim görüş, həmçinin vədlər dövrünə də təsadüf edir. Təhdidlər ətrafındadır, yeni dünya düzəni yarandığı bir dövrdə böyük güclər formalaşmış düzənin quruluşunu parçalayır, mövcud sülh və təhlükəsizlik qaydalarının dəyişdirilməsi prosesinə cəlb olunurlar. Yenidən ayağa qalxan Rusiya BMT Baş Assambleyasının çağırışlarına məhəl qoymayaraq Ukraynada dağıdıcı müharibəyə başlayıb”.

XIII Qlobal Bakı Forumu çərçivəsində keçiriləcək sessiyalarda da bu parçalanmış mənzərənin hərbi güc, iqtisadi təzyiq rıçaqları, enerji asılılığı və texnoloji nəzarət kimi istiqamətlərdə təzahürləri araşdırılacaq. Xüsusilə kritik minerallar, təmiz enerji infrastrukturunu və rəqəmsal bağlantı kimi yeni sahələrin dövlət idarəçiliyi üçün yaratdığı risklər diqqət mərkəzində olacaq. Forumun əsas hədəfi köhnəlmiş nizamı qorumaq deyil, əksinə, iqlim dəyişikliyi kimi qlobal çağırışlar fonunda pragmatik əməkdaşlıq və adaptiv idarəetmə üçün yeni strateji imkanlar tapmaqdır.

ARAYIŞ: Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin təşkilatçılığı ilə mütəmadi olaraq keçirilən Qlobal Bakı Forumları müasir dünyanın ən aktual siyasi, iqtisadi və humanitar çağırışlarının müzakirə edildiyi nüfuzlu platformadır. Bu mötəbər tədbir bəşəriyyətin gələcək inkişaf modelinin formalaşmasında mühüm intellektual mərkəz rolunu oynayır. Forumun təməli 2013-cü il mayın 7-8-də “Birgə cəmiyyətlər” mövzusu ilə keçirilən I Cənubi Qafqaz Forumu ilə qoyulub. 2015-ci ildə “Yeni dünya nizamında güvənin bərpası” mövzusunda keçirilən tədbir Qlobal Açıq Cəmiyyətlər Forumu adlandırılıb.

2016-cı ildən etibarən platforma rəsmi olaraq Qlobal Bakı Forumu adını alaraq miqyasını daha da genişləndirib. Pandemiya fasiləsindən sonra forumun gündəliyi yeni qlobal reallıqlara uyğunlaşdırıldı. 2021-ci ildə baş tutan VIII Forum “COVID-19-dan sonrakı dünya”, 2022-ci ildəki IX Forum isə “Qlobal dünya nizamına təhdidlər” məsələlərini təhlil etdi. 2023-cü ildə baş tutan yubiley – X Forum “Dünya bu gün: çağırışlar və ümidlər” şüarı altında keçirildi.

Son illərin müzakirələri isə daha çox ekoloji və təhlükəsizlik arxitekturasına yönəlib. 2024-cü ilin martında keçirilən XI Forum “Parçalanmış dünyanın bərpası” çağırışı ilə iqlim dəyişikliyi və qlobal həmrəylik manifestinə çevrildi. Nəhayət, ötən il martın 13-15-də baş tutan XII Qlobal Bakı Forumu “Dünya düzəninə yenidən düşülməsi: Çağırışların fürsətə çevrilməsi” mövzusunda həsr olunmuşdu.

*

“Köhnə dünya ölür, yenisi isə hələ doğulmayıb. Bu aralıq dövrdə müxtəlif xəstəliklər ortaya çıxır”. İtalyan filosof, jurnalist və siyasi xadim Antonio Qramşinin bu fikri hazırkı qlobal dünyanın vizual tablosunu əks etdirir. Müasir beynəlxalq sistemin ən böyük paradoksu ondandır ki, qloballaşma dərinləşdikcə siyasi parçalanma da paralel şəkildə artır.

Son onillikdə dünya iqtisadiyyatında qarşılıqlı münasibətlər rekord səviyyəyə

biri də məhz budur: qlobal sistem dəyişdiyi halda onu idarə edən institutlar niyə eyni sürətlə transformasiya olunmur? Bu fundamental sual, əslində, müasir dünyanın iflic vəziyyətinə düşdüyünü çılpalığı ilə ortaya qoyur. BMT və digər mövcud beynəlxalq institutlar hələ də 1945-ci ilin qalib dövlətlərinin maraqlarını və o dövrün güc balansını qorumaq vəzifəsini yerinə yetirir. Bu gün Hindistan və ya Braziliya kimi yeni iqtisadi və siyasi nəhənglər qlobal qərarlarda söz sahibi olmaq istəsə də, BMT Təhlükəsizlik Şurasındakı “beşlik” (P5) sistemi 80 il əvvəlki status-kvonu zorla saxlayır. İmtiyazlı dövlətlərin öz veto və kvota üstünlüklərindən əl çəkmək istəməməsi islahatların qarşısına aşılmaz sədd çəkir. Yeni yaranan bir çox münafişələr həmin P5 ölkələrinin mənafelərinə uyğun idarə olunur.

Digər tərəfdən, texnoloji tərəqqi ilə hüquqi tənzimləmə arasındakı uçurum idarəetməni səmərəsizləşdirir. Süni intellekt, kiber-təhdidlər və iqlim böhranı kimi yeni nəsil problemlər saniyələr və aylar ərzində formalaşdığı halda, beynəlxalq konvensiyaların qəbulu onilliklər tələb edir. İnsanlar süni intellekti yaradır, amma onu tənzimləyəcək hüquqi mexanizm formalaşdırma bilmirlər. Bu sürət fərqi institutları hadisələri idarə edən subyektdən, sadəcə baş verənlərin ardınca qaçan müşahidəçiyə çevirir. Bu da radikal struktur islahatları aparılmadığı təqdirdə qlobal idarəetmənin tamamilə çökməsinə zəmin hazırlayır.

*

Təbii ki, belə mürəkkəb transformasiya dövründə dialoq platformalarının rolu getdikcə artır. Bu baxımdan Qlobal Bakı Forumu müxtəlif siyasi mətləblərin və strateji yanaşmaların kəsişdiyi ideya məkanına çevrilib. Burada səslənən fikir və konsepsiyalar gələcək siyasi gündəliklərin formalaşmasına ciddi təsir göstərir. Son illərdə forumun iştirakçıları arasında onlarla sabiq dövlət və hökumət başçısının, beynəlxalq təşkilat rəhbərlərinin və nüfuzlu analitiklərin yer alması platformanın intellektual çəkisini xeyli artırır.

Budəfəki toplantıda da Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Antonio Košta, qurumun sabiq prezidenti Şarl Mişel, BMT Baş Assambleyasının 73-cü sessiyasının prezidenti Mariya Fernanda Espinosa, Latviyanın keçmiş prezidenti Vayra Vike-Freyberqa, BMT-nin Ticarət və İnkişaf üzrə Konfransının baş katibi Rebeka Qrinspan, Sivilizasiyalar Alyansının ali nümayəndəsi Migel Angel Moratinos və Ərəb Liqasının sabiq baş katibi Əmr Musa kimi nüfuzlu simaların, eləcə də müxtəlif dövlətlərin rəsmi nümayəndə heyətlərinin iştirakı Bakının qlobal müzakirə mərkəzi statusunu bir daha təsdiqləyir.

Beləliklə, forumda enerji təhlükəsizliyindən tutmuş texnoloji transformasiyaya qədər müzakirə olunan mövzular, əslində, gələcək beynəlxalq nizamın konturlarını müəyyən edən əsas istiqamətlərdir. Dünya hələ yeni geosiyasi balansını tam formalaşdırmayıb, lakin aydın görünür ki, bu prosedə dialoq və intellektual praxatmaların rolu getdikcə daha strateji xarakter alacaq.

Tacir SADIQOV

XQ